

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

g

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Pedagogika volného času

**Studijní obor
(kombinace):** Vychovatelství

Člověk v tísní: Evaluace vzdělávacího programu
Člověk v tísní: Evaluation of educational program

Bakalářská práce: 09-FP-KPP-72

Autor:

Veronika Mašková

Podpis:

Adresa:

Lažany 7

463 45 PĚNČÍN

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Píša

Konzultant: Stanislava Šťovíčková, Bc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
61	1	1	0	23	1

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 1. 12. 2010

Veronika Mašková
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji své rodině za to, že mi umožnila studovat a podporovala mě i v tíživé rodinné situaci. Také děkuji doktoru Píšovi za podnětné konzultace a celé liberecké pobočce společnosti Člověk v tísni, o.p.s. za neúnavné poskytování rad a informací.

ANOTACE

MAŠKOVÁ VERONIKA. *Člověk v tísní: Evaluace vzdělávacího programu, Liberec, fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická*

Bakalářská práce na téma Evaluace vzdělávacího programu společnosti Člověk v tísní, o.p.s. se zabývá zhodnocením programu, který probíhá v rámci projektu Varianty. Zjišťuje, zda tento program působí na rodiny kladně a co se dá na práci s rodinami zlepšit. Práce je rozdělena na dvě části.

Teoretická část obsahuje informace věnující se společnosti Člověk v tísní, o.p.s., dobrovolnictví, charakterizuje sociálně vyloučenou rodinu a Romské etnikum.

Praktická část popisuje kazuistiky vybraných doučovaných dětí, uvádí výsledek výzkumu a dále návrhy na zlepšení pro všechny zúčastněné.

Klíčová slova: sociální vyloučení, dobrovolnictví, Romové, Člověk v tísní, o.p.s., Varianty, program Podpora vzdělávání v rodinách.

ANNOTATION

MAŠKOVÁ VERONIKA. *Člověk v tísní: Evaluation of educational program*,
Liberec, Faculty of Natural sciences, Humanities and Education

Bachelor thesis on the theme Člověk v tísní: Evaluation of educational program, Liberec, Faculty of Natural sciences deals with a review of program, which works within a project Varianty. It finds, if the program works with families positively and what we can get better. The thesis is divided to two parts.

A theoretical part contains informations devoted to Člověk v tísní, o.p.s., volunteering, it characterizes families with social exclusion and Gypsy ethnic group.

A practical part describes casuistries of chosen children which have remedial classes, indicates results of research and suggestions for upgrading for all involved.

Key words: social exclusion, volunteering, Gypsy, company Člověk v tísní, o.p.s. (People in need), Varianty, program Podpora vzdělávání v rodinách

ANOTACIÓN

MAŠKOVÁ VERONIKA. *Člověk v tísní: La evaluación del programa de la promoción, Liberec, Facultad de educación*

El tema de este tesis es La evaluación del programa de la promoción de la asociación Člověk v tísní y se ocupa en la evaluación del programa, que marcha en el proyecto Varianty. Averigua si una influencia de este programa en las familias está positiva y que se puede mejorar en el cooperación con familias. La tesis esta dividida en dos partes.

La parte teórica contiene informaciones dedicadas a la asociación Člověk v tísní, o.p.s., voluntariedad y caracteriza la etnia gitana y una familia eliminada de la sociedad.

La parte práctica describe casuística de hijos selectos para una tutoría , presenta el resultado de investigación y proposiciones para mejoramiento para todos los intervinientes.

Palabras claves: Eliminación social, voluntariedad, gitanos, Člověk v tísní, o.p.s., Varianty, programa Apoyo de la promoción en familias.

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Společnost Člověk v tísní, o.p.s.....	13
2.1 Úvod.....	13
2.2 Historie společnosti.....	13
2.3 Současnost.....	13
2.3.1 Sekce humanitární a rozvojové pomoci.....	13
2.3.2 Humanitární pomoc a obnova.....	13
2.3.3 Sekce podpory lidských práv a demokracie.....	14
2.3.4 Informační a vzdělávací projekty	15
2.3.5 Programy sociální integrace.....	18
2.4 Dobrovolníci.....	22
3 Vymezení pojmů.....	23
3.1 Sociální vyloučení.....	23
3.1.1 Vnější vlivy.....	24
3.1.2 Vnitřní vlivy.....	24
3.1.3 Znaky sociálního vyloučení.....	25
3.1.4 Mechanismy	25
3.2 Evaluace.....	26
3.2.1 Obecně.....	26
3.2.2 Evaluace programu Podpora vzdělávání v rodinách.....	27
3.3 Další pojmy.....	28
3.3.1 Etnikum.....	28
4 Romové	29
4.1 Historie.....	29
4.2 Hodnoty.....	30
4.3 Tradice.....	30
4.4 Výchova.....	31
4.5 Vzdělávání Romů.....	32
4.5.1 Školský zákon ČR.....	32
4.5.2 Rámcový vzdělávací program.....	32
4.5.3 Inkluzivní vzdělávání	33
4.5.4 Poradenský systém.....	33
4.5.5 (Romský) asistent pedagoga.....	34
4.5.6 Specifické potřeby romských sociálně vyloučených žáků.....	35
5 Evaluace	38
5.1 Úvod.....	38
5.2 Kazuistiky.....	39
5.3 rodina A d.d.....	40
5.3.1 rodinná anamnéza.....	40
5.3.2 Osobní anamnéza a postup doučování	40
5.3.3 Dobrovolník.....	41
5.3.4 Komentář	41
5.4 Rodina B m.b.....	42
5.4.1 rodinná anamnéza.....	42
5.4.2 Osobní anamnéza a postup doučování	42
5.4.3 Dobrovolník.....	43
5.4.4 Komentář.....	43
5.5 Rodina C - první část rodiny	45

5.5.1 rodinná anamnéza.....	45
5.5.2 Osobní anamnéza a postup doučování	45
5.5.3 Dobrovolník.....	46
5.5.4 Komentář	46
5.6 Rodina D - druhá část rodiny.....	47
5.6.1 rodinná anamnéza.....	47
5.6.2 Osobní anamnéza a postup doučování	47
5.6.3 Dobrovolník.....	48
5.6.4 Komentář	48
5.7 Rodina E k.n.p.....	49
5.7.1 rodinná anamnéza.....	49
5.7.2 Osobní anamnéza a postup doučování	49
5.7.3 Dobrovolník.....	50
5.7.4 Komentář	50
5.8 Rodina F akv	52
5.8.1 rodinná anamnéza.....	52
5.8.2 Osobní anamnéza a postup doučování	52
5.8.3 Dobrovolník.....	53
5.8.4 Komentář	53
5.9 Výsledky evaluace.....	54
5.10 Návrhy na zlepšení	54
5.10.1 Návrhy pro program Podpora vzdělávání v rodinách.....	54
5.10.2 Návrhy pro rodiny.....	55
5.10.3 Návrhy pro školy (učitele).....	55
6 Závěr	56
7 Zdroje.....	58
7.1 Citované zdroje.....	58
7.2 Další zdroje.....	59
8 Příloha – dotazník pro dobrovolníky.....	60

„Je jedním z nejkrásnějších zadostičinění tohoto života, že žádný člověk nemůže upřímně pomoci druhému, aniž by nepomohl i sám sobě.“

Ralph Waldo Emerson

„It is one of the most beautiful compensations of this life that no man can sincerely try to help another without helping himself.“

Ralph Waldo Emerson

1 Úvod

V České republice bylo v roce 2009 mezi 150 až 200 tisíci sociálně vyloučených lidí.¹ Není tedy divu, že se v dnešní době věnuje tomuto tématu mnoho prací. Protože jsem po dobu necelých tří let pracovala jako dobrovolník u společnosti Člověk v tísni, o.p.s. (dále ČvT) a také protože jsem spolupracovala s doktorem Janem Činčerou na evaluaci vzdělávacích programů GLOBE v České republice a Ekoškola na Slovensku, rozhodla jsem se evaluovat program Podpora vzdělávání v rodinách jako téma své bakalářské práce.

Problematika libereckých sociálně vyloučených osob je mi díky mým zkušenostem blízká a chci v této oblasti být nějak užitečná. Proto jsem se rozhodla evaluovat vzdělávací program, zjistit zda funguje správně a zda se dá něco vylepšit. Během své praxe při doučování romských dětí jsem si všimla, jak je důležité, aby se jim někdo věnoval a nedělal přitom chyby. Děti k dobrovolníkovi přilnou a i rodiče se na něj spoléhají. Proto je dobrovolnická práce tak zodpovědná. Dobrovolník nedoučuje jen žáka, učí celou rodinu, jak vytvořit vhodné prostředí pro úspěšné studium. A v takové situaci je třeba pokud možno nedělat chyby a přesto být kreativní a flexibilní. Ve své bakalářské práci se tedy zajímám o to, zda dobrovolníci nedělají příliš mnoho chyb a zda se postupy doučování odrážejí ve výsledcích doučovaných dětí.

Cílem mé práce je zhodnotit současnou situaci mezi libereckými dětmi doučovanými dobrovolníky společnosti ČvT.

Ve své bakalářské práci čerpám z interních materiálů společnosti, z veřejně přístupných webových stránek, z odborných publikací a ze zahraničních zdrojů tu pro příklad uvádím server Mezinárodní organizace pro migraci,² ze které čerpají i autoři zmiňovaných publikací.

Ve druhé kapitole se věnuji společnosti ČvT, oblastem jejího zájmu a hlavně sekci Programy sociální integrace, do které je začleněn program Podpora vzdělávání v rodinách, kam patří doučování. Velice důležitou částí této kapitoly je Dobrovolnictví. Přibližuji zde administrativní pohled na dobrovolnictví, přístup společnosti ČvT a svůj subjektivní přístup.

Třetí kapitola je zasvěcena vymezení pojmů, které se této problematice týkají a

1 KALISTOVÁ, Kateřina. *Oranžová kniha ČSSD* [online]. Praha : ČSSD, 2009 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <www.cssd.cz>.

2 *International Organization for Migration : the migration agency* [online]. 2006 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.iom.int>.

oborům, které jsou do ní zasvěceny. Velikou část této kapitoly jsem věnovala pojmu sociální vyloučení a nemalou část pojmu inkluzivní vzdělávání, kterému program Podpora vzdělávání v rodinách napomáhá. Také se zde věnuji pojmu evaluace.

Čtvrtá kapitola je věnována Romskému etniku. Popisuji zde historii Romů a cestu, která je dovedla z Indického subkontinentu až do České republiky. Dále se věnuji jejich tradicím a zvyklostem. Například to, že Romové neohřívají jídlo, a důvodům, proč tomu tak je. Samostatná kapitola je také věnována dětství a výchově v romské rodině. Snažím se hledat souvislosti a příčiny nesnází, které mnohdy zbytečně vznikají. Dále se tu věnuji problematice jejich vzdělávání.

Pátou kapitolou začíná praktická část mé bakalářské práce. Osvětluji zde potíže s kvantitativním výzkumem a příčiny, proč jsem se rozhodla pro netradiční, leč hodnotný kvalitativní výzkum. Dále zde uvádím kazuistiky jako hlavní část svého výzkumu, výsledky evaluace a návrhy na zlepšení.

Šestá kapitola je závěr, následují použité zdroje a přílohy. Upřímně doufám, že mé záměry budou pochopeny a že má práce bude užitečná.

2 Společnost Člověk v tísni, o.p.s.

2.1 Úvod

V této kapitole se věnuji společnosti Člověk v tísni, o.p.s. Uvádím zde historii a cíle, proč společnost vznikla. Dále uvádím současnou situaci ve společnosti a oblasti jejího zájmu. Sekcím, do kterých Podpora vzdělávání v rodinách nepatří, se věnuji jen okrajově. Informačním a vzdělávacím projektům a Programům sociální integrace je pozornosti věnováno více.

Dále je v této kapitole také podkapitola zabývající se dobrovolnictvím.³

2.2 Historie společnosti

Společnost Člověk v tísni vznikla v roce 1992 jako Nadace lidových novin „s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě“.⁴ později se přejmenovala na Nadace Člověk v tísni při České televizi. A v dubnu roku 1999 byla zaregistrována jako obecně prospěšná společnost.

V současnosti se společnost dělí svou činností na několik sekcí.

2.3 Současnost

V současné době se společnost úspěšně rozrůstá a pomáhá na stále více místech. Kvůli organizaci, administraci a přehlednosti se nyní společnost dělí na několik sekcí. Dále je uvádím a přibližuji:

2.3.1 Sekce humanitární a rozvojové pomoci

Sekce humanitární a rozvojové pomoci probíhá hlavně v zahraničí. ČvT pomáhá při přírodních katastrofách, při válečných konflitech, ale i v klidných dobách. Tato sekce se dále dělí na dva velké celky:

2.3.2 Humanitární pomoc a obnova

Humanitární pomoc je většinou krátkodobá. Pomáhá jen do chvíle, kdy je postižená oblast schopná fungovat samostatně. Zajišťuje v místě, kde je krize, podmínky

3 Člověk v tísni, o.p.s. *Člověk v tísni* [online]. 2006 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.clovekv tisni.cz>.

4 Člověk v tísni, o.p.s. *Člověk v tísni* [online]. 2006 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.clovekv tisni.cz>.

pro uspokojení základních lidských potřeb, jako je jídlo, pitná voda, hygiena, přístřeší, krizová psychologická pomoc nebo provizorní obnova školství. Často jde o nejrychlejší a nejjednodušší řešení jako například budování dočasných provizorních příbytků, zřizování emigračních táborů, distribuce pitné vody, jídla, zdravotnických potřeb nebo psycho-sociální pomoc obětem. Jako příklad ze současnosti zde uvádím výjimku, která potvrzuje pravidlo, povodně v České republice, kde naposledy v roce 2010 společnost získala a zprostředkovala více jak 28 milionů korun lidem v postižených oblastech a v prvních dnech zde distribuovala jídlo, pitnou vodu, ale i dezinfekční prostředky a nářadí v hodnotě více jak 3,5 milionů korun. V současné době takto sekce působí také v Afganistánu, Čečensku, Pákistánu a na Sri Lance.

- **Rozvojová spolupráce**

Rozvojová spolupráce je spíše dlouhodobý proces, který se zaměřuje širěji na chudobu a lidský potenciál. Hledá dlouhodobá řešení pro získávání pitné vody. Podporuje rozvoj vzdělávání a zdravotnictví, podnikatelské aktivity a sociální programy. A snaží se i v oblasti občanské společnosti a dobrého vládnutí. Tento druh pomoci se v současné době snaží uplatňovat v Iráku.

2.3.3 Sekce podpory lidských práv a demokracie

Tato sekce se podílí na podpoře disidentů a lidí bojujících za demokracii v zemích, kde je toto slovo v nejlepším případě pouze prázdný pojem. Bojovníkům, kteří se zasadili opravdu významně o demokracii, uděluje každoročně cenu **Homo Homini** (člověk člověku). Za rok 2009 byli oceněni dva iránské studenty, toho času vězněni za vedení proreformních protestů. A jako osvětu pořádá každý rok festival filmů o lidských právech **Jeden svět**. Sekce se opět dělí na několik samostatných i když propojených oblastí:

- **Podpora občanské společnosti**

Pomáhá dvěma způsoby. První je finanční pomoc ve formě malých grantů. Malé granty podporují vznikající iniciativní skupiny nebo nevládní organizace v realizaci vlastních projektů odpovídající potřebám v cílové oblasti. Společnost také nabízí cílová školení v České republice, případně v cílové zemi. A druhý způsob je sdílení vlastních zkušeností s přerodem České republiky k demokracii. V roce 2004 společnost vydala

sborník věnující se této tématice: Transformace: "Česká zkušenost".⁵

- **Podpora novinářů**

Tato podpora spočívá v materiální i psychické pomoci stíhaným, tajným i exilovým reportérům a novinářům. ČvT se snaží publikovat vzniklé pravdivé články ve světových médiích a bojuje proti cenzuře i v nedemokratických zemích tím, že podporuje i místní média. Psychickou podporou se myslí například i možnosti dalšího vzdělávání.

- **Podpora politických vězňů**

Společnost podporuje politické vězně, odsouzené mnohdy na základě zfalšovaných důkazů za své názory nebo politickou příslušnost, a jejich příbuzné většinou finanční, někdy humanitární cestou. Tuto aktivitu sponzoruje Klub přátel společnosti Člověk v tísni.

- **Mezinárodní podpora a kampaně**

Tímto se společnost snaží informovat širokou veřejnost i politiky a získat tak podporu pro tamější demokratická hnutí. Člověk vydává informační bulletiny, pořádá kampaně a spolupracuje i s českým ministrem zahraničních věcí.

- **Spolupráce s organizacemi**

ČvT se snaží dlouhodobě působit na postoj světové veřejnosti vůči situaci v daných oblastech. Spolupracuje kvůli tomu s různými tuzemskými, zahraničními, evropskými i mimoevropskými organizacemi i s politiky. Spolu pořádají mezinárodní konference a setkání.

2.3.4 Informační a vzdělávací projekty

Z dostupných materiálů není příliš jasné, zda doučování patří do této nebo následující sekce, nicméně tato sekce je oboru Pedagogika volného času velice blízko. Proto se jí věnuji více.

Jako obecně prospěšná společnost se ČvT snaží informovat českou společnost o pojmech, jako je chudoba, migrace, porušování lidských práv a svobod. Snaží se zvýšit povědomí české společnosti rasových předsudcích a zmírnit projevy xenofobie v České republice.

⁵ People in need. *Transformation : The Czech Experience* [online]. 1st edition. Prague : People in need, 2006 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <<http://clovekvitisni.cz/download/pdf/69.pdf>>. ISBN 80-86961-12-5.

- **Informační projekty**

Informační programy jsou zaměřeny na širokou cílovou skupinu, věnují se studentům, pracovníkům z úřadu práce i policistům a snaží se, aby se zmíněné cílové skupiny zapojily do řešení udržitelného řešení otázek týkajících se mnoha globálních problémů. Pořádají se dlouhodobé i krátkodobé semináře, vytváří se didaktické pomůcky apod. V současné době probíhá několik druhů těchto projektů. Pro příklad uvádím jeden:

- **Rozvojová spolupráce – rozvojovka**

Sekce, která vede projekty zaměřené na zprostředkování informací o mezinárodní rozvojové spolupráci a globálních problémech. Jejím cílem je zvýšit zájem české společnosti, médií a státní správy o tyto otázky. Snaží se také posílit tzv. české sebevědomí – přimět Čechy vnímat sebe sama jako občana vyspělé země, která je schopna spolupracovat s rozvojovými zeměmi a aktivně jim pomáhat. Příkladem takového projektu je kampaň **Cena vody**⁶, která probíhá v roce 2010.

- **Cena vody**

Existuje webová stránka⁷, která informuje o skutečné ceně vody. Obsahuje výstižné fotografie, které pravdivě informují o zacházení s vodou v zemích, kde je vody nedostatek. Dále zde zájemci najdou video o projektu **Voda pro Darajusuf**. Můžou si zde vypočítat svou denní spotřebu vody a zjistit, že jejich spotřeba vody je přibližně desetinásobná než spotřeba vody jednoho člověka v rozvojové zemi. A naleznou zde i mnoho dalších informací.

- **Vzdělávací projekty**

Vzdělávací projekty se zaměřují na stejné cílové skupiny jako informační projekty, tzn. studenty středních škol a žáky základních škol, na pedagogy, ale i na pracovníky úřadů práce a policisty. Formou dlouhodobých i krátkodobých kampaní je cílová skupina informována například o vzniku chudinských ghett v ČR, o možnostech multikulturního světa nebo o chudobě a migraci. Společnost Člověk v tísni poskytuje studijní materiály, dokumentární filmy, didaktické příručky jako například *Krok za krokem k inkluzi*,⁸ která na základě dvouletého projektu informuje o aktuálním tématu inkluzivním vzdělávání a způsobu, jak ho dosáhnout. V současnosti probíhají tři rozsáhlé programy:

6 Člověk v tísni, o.p.s. *Rozvojovka* [online]. 2007 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.rozvojovka.cz>.

7 Člověk v tísni, o.p.s. *Rozvojovka* [online]. 2007 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.rozvojovka.cz>.

8 Člověk v tísni, o.p.s. *Krok za krokem k inkluzi*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2010. 97 s. ISBN 978-80-87456-00-2.

▣ Jeden svět na školách

ČvT pomocí filmů z festivalu nabízí metodu, jak žáky základních a středních škol pomocí dokumentárních filmů a dalších audiovizuálních prostředků seznámit s problematikou porušování lidských práv a svobod, chudoby, ghett, rozvojové spolupráce a dalších. Snaží se tak využít nedoceněný potenciál dokumentárních filmů, které získává pro festival **Jeden svět**.⁹ Tyto filmy poskytují aktuální informace o současných problémech ve světě, získávají si pozornost žáků a vyvolávají v nich otázky k tématu, nutí je tak přemýšlet o výhodách a hodnotách demokratické tolerantní společnosti, pomáhá jim formovat si vlastní názory a rozšiřuje jejich obecný rozhled. ČvT poskytne vždy sadu filmů týkajících se nějaké z otázek a k tomu didaktické pomůcky, příručky apod. Probíhají také metodické semináře, kde jsou pedagogové seznámeni s metodami, jak využívat dokumentární film při výuce. Je nutné dodat, že se tento projekt nevěnuje pouze rozvojovým zemím daleko od České republiky, jedním z témat **Jednoho světa** je i komunistické období v historii naší republiky. Této otázce se pak věnuje tradiční listopadový projekt **Příběhy bezpráví** – měsíc dokumentárního filmu na školách. Během tohoto projektu se na školách promítají filmy mapující toto období, probíhají i různé besedy s lidmi, kteří s touto dobou měli nebo mají něco společného.

K České republice se váže i sada filmů o československých dějinách věnovaná Holocaustu a k ní vydaná metodická příručka pro pedagogy **Příběhy bezpráví – Holocaust**¹⁰. Mezi zmíněné filmy patří například *Hitler, Stalin a já* od Heleny Třeštíkové, 2001, 56 min., nebo *Sedm světél* Olgy Sommerové, 2008, 57 min.

▣ Varianty

Program, který má za úkol rozvíjet svobodné a zodpovědné jednotlivce, kteří se dokáží orientovat v tomto světě, kteří otevřeně a přesto kriticky přistupují k novým informacím a pozitivně ovlivňují společnost a prostředí, kde žijí. Snaží se tedy, aby školy zavedly interkulturní vzdělávání a globální rozvojové vzdělávání. Tyto oblasti vzdělávání jsou již součástí rámcových vzdělávacích programů a to jako průřezová témata, která jsou povinnou součástí vyučování a měla by se objevit v průřezu už zavedených předmětů. Varianty poskytují možnosti dalšího vzdělávání pedagogům i studentům pedagogických fakult a zároveň i dalším profesím, které projeví zájem. Například pracovníkům veřejné

9 Člověk v tísní, o.p.s. *Jeden svět na školách* [online]. 2006 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.jedensvetnaskolach.cz>.

10 Člověk v tísní, o.p.s. *Příběhy bezpráví - Holocaust* [online]. Praha : Člověk v tísní, o.p.s., 2010 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.jedensvetnaskolach.cz>. ISBN :978-80-87456-03-3.

správy, úřadům práce, psychologům či školním inspektorům nebo policistům. Během let 2001 – 2009 prošlo tímto programem více než 10 500 účastníků, převážně pedagogů, žáků a studentů. Jeden z posledních projektů tohoto programu je **Předškolním vzděláváním k úspěšnějšímu životu**¹¹, který je realizován ve spolupráci se sekci Integračních programů. ČvT pomocí předškolních klubů působí na sociálně vyloučené rodiny a snaží se je připravit na nároky našeho vzdělávacího systému. Později se o něm zmiňují podrobněji.

□ **Polis**

V letech 2005 – 2008 byl realizován projekt Polis. Projekt, který měl za úkol propojit veškeré instituce na lokální instituce, které mají co dočinění se sociálně vyloučenými v dané lokalitě.

2.3.5 Programy sociální integrace

Terénní sociální práce začala v roce 1999. Sociální pracovníci začali bezplatně pomáhat s problémy spojené s bydlením, nezaměstnaností a zadlužeností. Později se pomoc rozšířila o právní a pracovní poradenství, doučování, službu sociálního asistenta policie a nízkoprahová zařízení pro děti, které tam mohou trávit svůj volný čas smysluplným způsobem.

V roce 2006 vznikly Programy sociální integrace, které v tuto chvíli poskytují mnoho služeb:

- ***Terénní sociální práce***

Jak bylo řečeno, jedná se o nejstarší službu nabízenou společností Člověk v tísni. Začala již v roce 1999. Cílem této služby je předcházet sociálnímu vyloučení a pokud už vzniklo, snižovat jeho míru. Terénní pracovníci poskytují služby podle terénních programů podle zákona o sociálních službách č. 108/2006Sb.¹² Poskytují je sociálně vyloučeným nebo tím ohroženým lidem a lidem žijícím v sociálně vyloučených lokalitách. Terénní pracovníci mají za úkol pomoci klientům začlenit se do společnosti nebo zabránit jejich společenskému vyloučení. Každému klientovi se pracovníci věnují jednotlivě, podporují ho a radí mu při dosahování jeho práv a zájmů. Klient se podílí na řešení potíží, nikdy se nejedná za jeho zády. Tato služba neposkytuje finanční ani jinou materiální podporu. Každý pracovník zvládne 20 stálých klientů.

11 Člověk v tísni, o.p.s. *Varianty* [online]. 2008 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.varianty.cz>.

12 Česká republika. Zákon o sociálních službách. In *Sbírka zákonů*. 2006, částka 37, s. 1-44.

- **Kariérní a pracovní poradenství**

Program pracovní poradenství existuje od ledna roku 2006, v roce 2008 byl doplněn o kariérní poradenství. Společnost Člověk v tísni si uvědomuje, že členové sociálně vyloučených rodin mají velmi nízké šance na uplatnění se na trhu práce. Mimo to se obtížněji orientují v byrokratické části hledání zaměstnání, a proto se společnost ČvT rozhodla pomáhat i v této oblasti.

Pracovní poradci pomáhají řešit pracovní právní vztahy a snaží se zprostředkovat zaměstnání. Dále pomáhají například hledat rekvalifikační kurzy, dobře se připravit na pracovní pohovory a působí i jako zprostředkovatelé mezi klientem, úřadem práce a možným zaměstnavatelem.

Kariérní poradenství reaguje na stále větší důraz na vzdělání pracovníků. Kariérní poradci se soustřeďují na fenomén předčasného ukončení povinné školní docházky i následného studia. Je třeba dodat, že jen na málo místech jsou pracovní a kariérní poradci dva různí lidé.¹³

- **Sociální asistence v trestním řízení**

Tato služba je v Programech sociální integrace nejnovější. V tuto chvíli funguje pouze v Plzni od roku 2007. Je realizována spolu s Ministerstvem vnitra. Poprvé byla vyzkoušena v Ostravě, odkud hromadně odcházeli Romové kvůli problémům s lichváři. V Chebu byla impulzem zase dětská prostituce.

Úkolem pracovníků tohoto programu je poradenství obětem, svědkům a i pachatelům trestné činnosti, ale i usnadňování práce policii. Pracovníci doprovází svědky k výslechu, k soudu, pomáhají při sestavení trestního oznámení, s administrativou okolo svědeckví, snaží se preventivně působit na klienty, vysvětlují právní termíny a pomáhají při jednání s úřady a osobami zainteresovanými v případech.

- **Volnočasové aktivity**

Děti vyrůstající v sociálně vyloučeném prostředí nemají bohužel tolik příležitostí pro trávení volného času jako děti z běžných rodin. Nemůžou se každý den rozběhnout za jiným kamarádem, nemají šanci chodit pravidelně na placené hodiny čehokoli a nemůžou se ani příliš scházet navzájem. V jejich světě chodí věci jinak, pravidlem zde je

13 Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.

záškoláctví, děti často kradou, jsou drogově závislé a jsou často zavlčeny i do prostituce.

14

▣ **Nízkoprahová centra**

Zde se dlouhodobě pracuje s dětmi i dospívajícími. Společnost Člověk v tísni je provozuje od roku 2006. Tyto prostory jsou únikem dětí od ulice. Děti zde můžou trávit volný čas po škole, buď nějakou systematickou prací s vedoucím nebo smysluplnou samostatnou činností. V Bílině je centrum otevřené i pro maminky s malými dětmi, které sem docházejí na program předškolní přípravy a jejich start je tak o něco přiblížen startu dětí z „normálních“ rodin. Pracovníci působící v centrech organizují různé pravidelné i nepravidelné programy, v létě příměstské tábory a podobně.

V centrech také působí dobrovolníci, díky kterým jsou tyto akce realizovány. Podrobněji se o dobrovolnících zmiňuji níže.

Do volnočasových aktivit ale nepatří „pouze“ nízkoprahová centra. Patří sem i aktivity, které nejsou na první pohled nikde vidět. Regionální pobočky společnosti ČvT organizují pro děti různé výlety, workshopy, příměstské a pobytové tábory. Pobytový tábor jsem měla možnost v létě navštívit.¹⁵ Koordinátorka liberecké pobočky, několik jejích kolegyně a jedna dobrovolnice uspořádaly letní tábor blízko Desné pro deset dětí z vyloučených rodin, součástí mé návštěvy bylo ztvárnění víly, kterou děti během tábora vysvobodily.

• **Předškolní kluby**

Předškolní příprava je důležitou součástí celého vzdělávání. Děti z chudých nebo sociálně vyloučených rodin jsou často zanedbávány, ačkoli neúmyslně. Rodiče - často samoživitelé, nebo dokonce jeden z prarodičů, vychovávají i pět dětí najednou a děti tak rostou tak nějak samy o sobě. Není čas učit někoho držet tužku nebo kreslit a malovat, natož ho potom učit básničky. Na pobočkách společnosti ČvT jsou od tohoto roku otevřeny předškolní kluby. Na to, aby šly děti do školek, nemají totiž rodiče nebo poručníci dostatek času, dostatek financí ani dostatek odhodlání. Tyto kluby mají tedy za úkol připravit děti na vyšší komunikační a sociální dovednosti, které budou potřebovat ve škole a aspoň částečně tak nahradit předškolní vzdělávání.

14 Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.

15 Článek o táboře a foto k nalezení na www.integracniprogramy.cz

- **Kluby matek**

Kluby matek doplňují předškolní kluby. Maminky nemusí zařizovat hlídání pro malinké děti. Větší jsou ve škole, menší v předškolním klubu a malinké se tímto způsobem mohou účastnit také. Cílem těchto klubů je ovlivnit širší prostředí rodiny. Když pak dochází dvě i více dětí z rodiny spolu s maminkou do klubu, je to náznak dobré cesty. Kluby se tak snaží pedagogizovat rodinné prostředí těchto rodin a snaží se, aby si rodiče i děti uvědomili, že vzdělání je z dlouhodobého hlediska velice přínosné a důležité.¹⁶

- **Podpora vzdělávání v rodinách**

Sociálně znevýhodněné, slabé, vyloučené děti čelí často mnoha překážkám, pokud se chtějí připravovat do školy. Jejich rodinné prostředí s touto situací v podstatě vůbec nepočítá. Často není žádný prostor na učení, rodiny bydlí v lepším případě v dvoupokojových bytech, v jednom je obývací pokoj, kuchyň a často i část pro spaní a druhý je také pro spaní. V horším případě jsou to jednopokojové garsonky se společnou koupelnou někde na patře. Děti tak nemají šanci mít chvíli čas a prostor samy pro sebe a věnovat se tak učení. Program **Podpora vzdělávání v rodinách** tak od roku 2006 nabízí rodinám možnost se zapojit a získat tak bezplatné doučování pro své děti. Doučované děti se s dobrovolníky učí studijním návykům, dobrovolníci se snaží zlepšit školní prospěch a celý program má za úkol i zabránění předčasného ukončení školní docházky. Dobrovolník učí i rodinu, jak pomoci doučovanému, takzvaně pedagogizuje rodinné prostředí. Pokud se totiž nezapojí i rodiče, je celý program v podstatě bezcenný. Je důležité přesvědčit rodiče o tom, že je dlouhodobě výhodné posílat děti do školy a dbát na jejich spokojenost ve škole a školní prospěch. Dalším cílem této činnosti je přesvědčit školní systém, aby se těmto dětem věnoval tak, jak zaslouží. Aby rozvíjel jejich talent a nesoustředil se na úkoly, které nemohou zvládnout.¹⁷ Ze svých zkušeností vím, že pokud mají rodiny o doučování a hlavně vzdělání svých dětí skutečně zájem, pokrok je vidět velice rychle.

▣ **Průběh doučování**

Kontakt na rodinu je většinou získán přes terénního pracovníka. Tito mají nejvíce kontaktů a na každé pobočce je jich asi nejvíc. Ve chvíli, kdy rodina požádá o doučování, je navštívena koordinátorem, seznámena s podmínkami doučování, které ve stručnosti jsou:

16 Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.

17 Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.

- v místnosti, kde se doučuje je:
 - klid
 - dostatečně uklizeno (např. čerstvý vzduch)
 - dostatek prostoru pro učení
- při doučování je vždy přítomen alespoň jeden z rodičů, poručníků.

Pokud rodina souhlasí s podmínkami, koordinátor pro ni vybere vhodného dobrovolníka. S dobrovolníkem potom rodinu navštíví. Pokud je všechno v pořádku, dobrovolník dále dochází do rodiny jednou až dvakrát týdně tak, aby to vydalo minimálně na dvě hodiny týdně. Koordinátor pak jednou za určitý časový úsek dobrovolníka kontroluje, respektive s ním rodinu navštěvuje a zjišťuje, zda jsou obě strany spokojeny. Průběh hodin závisí na dobrovolníkovi. Může si připravovat svá vlastní cvičení a své programy, většinou reaguje na aktuální situaci. Někteří dobrovolníci učí děti hodinu dopředu. Například pokud má doučovaný potíže s Anglickým jazykem, dobrovolník s ním cvičí látku, která se bude probírat na další hodině. Dítě je pak připravené na hodinu a při hodině se může aktivně účastnit výuky a necítí se tolik ztraceno v probírané látce.

V Programu **Podpora vzdělávání v rodinách** jsem tři roky působila jako dobrovolnice a doučovala v romských rodinách. Za tu dobu jsem vystřídala 4 rodiny a doučovala 6 dětí. První rodina bydlela v Chrastavě v ubytovně Kovák, ostatní v Liberci.

2.4 Dobrovolníci

Přátelé se mě ptali, proč pracuji jako dobrovolník a nedoučuji za peníze. Finanční prostředky jsou potřeba, ale dobrovolnictví je instituce, která je nevysvětlitelně návyková. Za práci nejste nijak materiálně odměněni, dokonce by tato činnost neměla být uznána jako praxe, protože i to je jistá forma odměny. Nicméně nemateriální, duševní odměna je vysoká. Odcházíte z hodiny s velice dobrým pocitem, že jste na světě užiteční. Že svůj čas nevěnujete jen sami sobě a zisku, že jste vlastně docela dobrý člověk. Další odměnou je jistá forma úcty, kterou budíte v lidech, když se dozví, že pracujete jako dobrovolník. Jak řekl Ralph Waldo Emerson, tím že pomáháte druhým, pomáháte vždy i sobě.

Společnost ČvT hledá dobrovolníky na doučování většinou mezi studenty vysokých a středních škol. Někdy tu pracují i dospělí lidé, například ženy na rodičovské dovolené. Já

sama jsem si v prvním ročníku přečetla inzerát na nástěnce ve škole, zavolala jsem a myslím, že do první rodiny jsem šla doučovat asi měsíc po první schůzce.

I dobrovolnictví má pravidla, která je nutno dodržovat. Program podpora vzdělávání v rodinách není veden jako sociální služba a tak nepodléhá zákonu o sociálních službách,¹⁸ který se dobrovolné činnosti okrajově dotýká. Nicméně vnitřní předpisy společnosti ČvT udávají, že dobrovolník by měl být starší osmnácti let, musí mít čistý trestní rejstřík, jehož opis předkládá před sepsáním smlouvy. Ve smlouvě slibuje mlčenlivost a ČvT se zavazuje dobrovolníka při činnosti pojistit.

Jak již bylo řečeno, dobrovolníci chodí do rodin doučovat jednou až dvakrát týdně, tak aby čas doučování byl aspoň dvě hodiny za týden. Jsou v kontaktu s rodinou, koordinátorem, doučovaným a s třídním učitelem doučovaného.

Koordinátor, člověk který sepsal smlouvu s dobrovolníkem, má dobrovolníky na starosti, koordinuje činnosti uskutečňované dobrovolníky a funguje částečně i jako supervizor a medium mezi rodinou a ČvT. Zajišťuje další vzdělávání pro dobrovolníky a organizuje jejich setkání. Dobrovolníci jsou pod dozorem profesionálního supervizora. Supervize by se měly konat každé tři měsíce.

Kromě doučování pomáhají dobrovolníci organizovat i zmíněné příměstské a pobytové tábory, výlety, výtvarné dílny a další volnočasové aktivity.

3 Vymezení pojmů

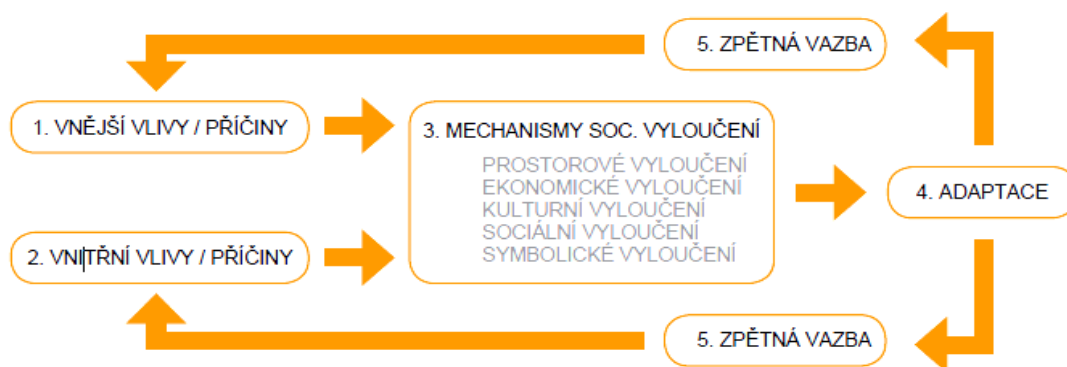
3.1 *Sociální vyloučení*

Termín sociální vyloučení je v České republice celkem nový pojem, přesto ho ale používá nejen odborná, ale i laická veřejnost. Ze samotného pojmu lze dobře porozumět, co je tím míněno, ale pro přesnost uvádím ještě definici:

Sociálním vyloučením rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.¹⁹

18 Česká republika. Zákon o sociálních službách. In *Sbírka zákonů*. 2006, částka 37, s. 1-44.

19 BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW:

Ilustrace 1: Principy sociálního vyloučení

3.1.1 Vnější vlivy

Tyto vlivy nemohou vyloučené osoby nijak ovlivnit. Většinou jsou dány společenskými podmínkami nebo jednáním lidí vně sociálního vyloučení.²⁰

Jsou to:

- trh práce
- bytová politika státní správy
- sociální politika
- vztah místní samosprávy k sociální síti
- diskriminace, stigmatizace

3.1.2 Vnitřní vlivy

Jak vyplývá z kontextu, toto jsou vlivy které se subjektivně týkají vyloučených jedinců. Jedinci tak většinou způsobují nebo ještě prohlubují svou situaci (sociální vyloučení).²¹

- Ztráta pracovních návyků
- neschopnost dlouhodobě hospodařit s penězi

<www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

20 BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

21 BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

- orientace na okamžité uspokojení potřeb
- nízká motivace k řešení vlastních problémů

3.1.3 Znaky sociálního vyloučení

Mezi znaky patří závislost na dávkách, neschopnost jednat s příslušnými úřady, žádný nebo téměř žádný příjem a malá sociální mobilita.²²

3.1.4 Mechanismy

Jsou vlastně způsoby a oblasti, kde sociální vyloučení funguje:

- prostorové vyloučení
 - ekonomické vyloučení
 - kulturní vyloučení
 - sociální vyloučení (ve smyslu „pouze“ sociální vyloučení)
 - symbolické vyloučení
- **Prostorové vyloučení**
Tento mechanismus je nejvíce vidět. Každý občan už slyšel o Matiční ulici v Ústí nad Labem a pokud mám mluvit o liberecké oblasti, tak každý určitě slyšel o ubytovně jménem Kovák v Chrastavě (i když je v podstatě v centru města), která i když už v podstatě neexistuje, stále plní minimálně mou představu o „bytech pro sociálně vyloučené“. V mnoha případech se zde lidé ocitají celkem nedobrovolně. Já mám ale pocit, že jde většinou o neinformovanost. Rodina, která si mimo tuto oblast vede docela dobře, ale kvůli půjčkám začne mít problémy s placením nájmu, rozhodne se přestěhovat do levnějšího. Ale taková ubytovna v Doubí (dříve penzion) je pak vyjde na mnohem víc peněz a spirála se prohloubí. Navíc sociálně vyloučení stojí víc peněz i státní správu.²³

- **Ekonomické vyloučení**

Ekonomické vyloučení se vyznačuje nedostatkem finančních prostředků a hlavně nemožností je obstarat. Jedinec nemá přístup na trh práce z několika možných důvodů, jako jsou rasismus, nedostatek pracovních pozic, ztráta pracovních návyků nebo vysoká

²² Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.

²³ BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

zadluženost. Pokud chce pracovat, obrací se na černou ekonomiku a černý trh práce.²⁴

- **Kulturní vyloučení**

Vyloučení, proti kterému přímo bojuje program ČvT Podpora vzdělávání v rodinách. Jde o to, že lidé jsou vyloučeni ze sdílení tzv. kulturního kapitálu. Začne to praxí umísťování dětí ze sociálně znevýhodněných rodin do speciálních škol. Většinou romských dětí. Rodiče, kteří nechápou, že s lepším vzděláním přijdou větší možnosti v zaměstnání, nemotivují své děti, aby se ve škole snažily a jsme opět u spirály.²⁵ Já osobně bych sem zařadila i kulturu ve smyslu kulturního vyžití, což jsou například divadlo, muzikál nebo společenské akce. Nedostatek peněz a vlastní nezájem znevýhodněným nedovolí přijít na takovou akci, sami podobné akce nepořádají, a tak ztrácejí svou vlastní kulturu a o naši kulturu se nezajímají (situace romské komunity v Liberci).

- **Sociální vyloučení (v užším slova smyslu)**

Tímto se myslí, že sociálně vyloučení se stýká pouze s dalšími ve stejné situaci. Nemají tak široký záběr jako většinová společnost a obecně se to nazývá vyloučení ze sdílení sociálního kapitálu.

- **Symbolické vyloučení**

Jedná se o stigmatizaci. Vyloučení jsou označováni za „neplatiče“ a „nepřízpůsobivé“ a i když tato tvrzení nejsou pravdivá, nakonec je s vyloučenými tak i zacházeno a oni se tak začnou opravdu chovat. Další spirála bez konce.

3.2 Evaluace

Vzhledem k tématu své práce pokládám za svou povinnost popsat i tento pojem. Věnuji se zde nejprve obecnému pojmu a následně svému konkrétnímu pojetí.

3.2.1 Obecně

- Vyhodnocení, určení kvality, přisouzení hodnoty²⁶

Průcha uvádí, že evaluace výsledků vzdělávání vyjadřuje:

24 BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

25 BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.

26 Evaluace. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 10. 9. 2007, last modified on 10. 5. 2010 [cit. 2010-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Evaluace>>.

1. Teoretický přístup, podle kterého mohou být identifikovány a hodnoceny produkty vznikající působením vzdělávacích procesů.
2. Metody a procedury měření, na kterých se toto hodnocení zakládá.²⁷

Pokud jde o evaluaci vzdělávacího programu, evaluace je zaměřena na:

- vědomosti
- dovednosti – obecné i specifické
- postoje, hodnoty a normy

Evaluace se může dělit podle fáze, kdy je uskutečněna:

- plánovací – před uskutečněním projektu
- formativní – v průběhu projektu
- sumativní – po ukončení projektu

Může se dělit také podle druhu informací, na které je soustředěna:

- evaluace cílů
- evaluace procesů
- evaluace kvalitativních změn

Pro příklad současně probíhajícího výzkumu uvádím evaluaci, která probíhá od roku 1995, projekt Kalibro. Přesněji série evaluací zaměřená na vzdělávací výsledky žáků i škol specifických ročníků.²⁸

3.2.2 Evaluace programu Podpora vzdělávání v rodinách

V době zadávání témat bakalářských prací jsem se rozhodla pro kvantitativní výzkum, který měl zahrnout všechny pobočky ČvT, které Podporu vzdělávání v rodinách uskutečňují. Bohužel to nakonec nemohlo být uskutečněno a musela jsem se přeorientovat na kvalitativní výzkum, který soustředím na libereckou pobočku.

Jde o formativní evaluaci procesů.

Spolupracuji přímo s libereckou pobočkou ČvT. Plánem bylo navštívit 5 rodin a formou rozhovoru získat odpovědi od doučovaných, jejich rodičů, učitelů a dobrovolníků.

27 PRŮCHA, Jan, et al. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

28 BOTLÍK, Oldřich; SOUČEK, David. *Kalibro* [online]. 2004 [cit. 2010-11-15]. Dostupné z WWW: <www.kalibro.cz>.

Vypracovat kazuistiky a porovnat data.

3.3 *Další pojmy*

Protože se má práce týká velmi důležité oblasti ve vzdělávání, uvádím zde další pojmy, které jsou v této oblasti stezejní.

3.3.1 Etnikum

Etnikum je skupina lidí, kteří mají stejný původ, většinou stejný jazyk a obvykle sdílejí i stejnou kulturu.²⁹

- ***Romské etnikum***

Na území České republiky žije několik romských etnik.

- Čeští Romové – většina byla vyvražděna během druhé světové války
- Moravští Romové – stejně jako Čeští, jen žili na území Moravy
- Maďarští Romové
- Slovenští Romové
- Olašští Romové – kočovali až do roku 1959, kdy byli násilně usídlení.
- Sintí – po válce žili v pohraničních oblastech po vystěhovaných Němcích. Dnes je tu jen pár rodin. (3)³⁰

29 PRŮCHA, Jan . *Multikulturní výchova : Příručka (ne)jen pro učitele*. Praha : Triton, 2006. 265 s. ISBN 80-7254-866-2.

30 ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

4 Romové

Můj výzkum se týká v podstatě pouze tohoto etnika, protože v Liberci jsou to právě Romové, kteří převládají mezi sociálně vyloučenými rodinami. Proto jsem se rozhodla přiblížit toto etnikum i ve své práci. Jak uvádím níže, je rozdílné doučovat všechny sociálně vyloučené žáky a romské žáky.

4.1 *Historie*

Romové pocházejí z Indického subkontinentu. Odtud se víc jak tisíc let před naším letopočtem rozešli například do Malé Asie či do Egypta. Do Evropy přišli první Romové okolo roku tisíc. Indii opustili patrně kvůli obživě. O tom, že putovali dlouhá staletí, vypovídá fakt, že v romštině existuje mnoho takzvaných slovních výpůjček. Tj. že ze zemí, kde pobývali, přejali několik slov. Podle toho, v jakém množství se ten který jazyk v romštině vyskytuje, lze usuzovat, jak dlouho zde Romové pobývali.³¹ Byli známi především jako dobří řemeslníci, ale i jako zvěrolékaři a v neposlední řadě také skvělí hudebníci. Obzvláště v Evropě byli Romové ze začátku velmi dobře přijímáni. Přinášeli totiž zprávy ze vzdálených končin, krásnou hudbu a leckdy i nové technologie především v kovářské oblasti. Netrvalo to ale dlouho a situace se obrátila. Církev je začala pronásledovat za čarodějnictví a kacířství a ostatní je obviňovali z krádeží, sabotáží a podobně.³² Nicméně se i přesto Romové usadili v různých místech Evropy. Rodiny, které se zde takto usídlily, se dobře sžily s místním obyvatelstvem a byly považovány za místní, za rodáky. Až do druhé světové války, kdy byla většina západoevropských Romů vyvražděna ve vyhlazovacích táborech. Tatjana Šišková uvádí, že v České republice zůstalo po roce 1945 pouze 600 Romů.³³

Přestože byli Romové po celá staletí svého pobytu v Evropě pronásledováni, tak i po druhé světové válce zůstali a do České republiky přišly rodiny z Maďarska, Slovenska a dalších míst a osídlily především pohraniční oblasti, které byly prázdné po odsunutých Němcích. Další vlna přišla v šedesátých letech, kdy muži přicházeli především pracovat na stavby a rodiny se pak stěhovaly za nimi. A v roce 1965 bylo do České republiky násilně stěhováno velké množství Romů, a to jako následek usnesení vlády č. 502 z října 1965 o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic.³⁴

31 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

32 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

33 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

34 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

Od roku 1990 mnoho Romů odchází do západních zemí. Například v roce 1997 odešlo 2000 Romů do Kanady.³⁵ Do České republiky míří spousta lidí ze zemí bývalého Sovětského svazu, Českou republiku berou jako přestupní stanici do jiných zemí.

4.2 *Hodnoty*

Tatjana Šišková v knize *Menšiny a migranti v České republice* uvádí:³⁶

- Největší hodnotu pro Romy má život. Děti jsou brány jako cesta jak život prodloužit, přes děti život pokračuje.
- Romství je pro Romy zvláštní hodnotou. K této hodnotě patří slušné vychování, které je specifické pro každou rodinu, obecně se ale dá říci, že základním kamenem je úcta ke starším a předkům.
- Vysokou hodnotu mají i peníze. Jsou potřeba k životu i k uctívání předků.
- Za zmínku stojí i jedna položka, která má, pro jiné národy, velmi nízkou hodnotu, a to je budoucnost. Obzvláště pro starší Romy nemá budoucnost téměř žádnou hodnotu.

Není těžké domyslet si, proč tomu tak je. Když vaše rodina kočuje tisíc let mezi Asií a Evropou, častokrát se stane, že není co jíst. Život takzvaně „z ruky do pusy“ vás, ať chcete, či nechcete, donutí myslet hlavně na přítomnost, není čas zabývat se dalekou budoucností ve chvíli, kdy nevíte, jestli přežijete nadcházející noc.

4.3 *Tradice*³⁷

- Zvykem bylo udržovat odstup od ostatních rodin. Nicméně zdvořilost se zachovávala i směrem k nim.
- Mnoho tradic se týká jídla. Od potravin, které se nepoužívají, po jídlo, které když vystydne, se vyhazuje, protože ohřívání jídla je nečisté. Když vychladne, mohou do něj vstoupit duchové. Každá rodina měla své způsoby přípravy pokrmů, přicházející snacha nemusela umět vařit, protože i když něco uměla, stejně to uměla jinak, než se vařilo v nové rodině.

35 POHANKA, Vít; VETEŠKOVÁ, Michaela; JANOUŠ, Vilém. Xenofobie v Česku sílí, Romové opět míří do Kanady. *Radiožurnál* [online]. 12. června 2009, 92, [cit. 2010-11-13]. Dostupný z WWW: <www.rozhlas.cz/radiozurnal>.

36 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

37 ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

- Romské kroje se postupem času přiblížily oblékání místního obyvatelstva. Cudnost patřila mezi nejvyšší ctnosti. Žena se nemohla svléci například ani v pokoji, kde byl svatý obrázek.
- Tradiční romské svátky neexistují, slaví většinou křesťanské svátky. Mezinárodní den Romů, který je nově zaváděn na 8. dubna, zatím není příliš přijat.

Jak se asi žije torzům několika velkorodin pohromadě s ostatními v jedné ubytovně? Jak si můžou udržovat odstup, když je dělí pouze umakartová stěna? Někde sdílí dokonce jednu koupelnu. Tradičně sdílí prostory venku před domem, sušáky na prádlo a podobně. O tom, že si jejich děti hrají spolu, bych se asi zmiňovat neměla, obzvlášť v době, kdy je takový proces pro všechny brán jako pozitivní. Nicméně je těžké nechat své děti hrát si s dětmi jiné velkorodiny, obzvlášť po tisíci letech udržovaného odstupu.

Kolik bílých žen nechá hrát si své dítě s dítětem někoho, od koho celý život samy slýchají, že je třeba udržovat odstup? Tyto problémy, podle mě, jen tak samy nevymizí.

4.4 *Výchova*³⁸

Každé dítě má v romské rodině své místo. Romská rodina je patriachální a proto rodina, která má několik synů, je postavena výše, než rodina, kde mají třeba „jen“ jednoho syna. Úcta k ženě stoupá s počtem dětí, které porodila.

- Z dětí se nejvyšší úctě, ale také nejvíce povinností, těší nejstarší syn. Pokud otec není doma, zastupuje ho i ve výchově a ochraně svých sourozenců. Pokud otec zemře a matka se chce znovu vdát, nejstarší syn rozhodne o tom, zda si matka může vzít nového vyvoleného.
- Nejstarší sestra, a může být i starší než nejstarší syn, podléhá vlivu bratra. Ale stará se o něj a pomáhá s výchovou dívek. Romské dívky by se už v šesti sedmi letech měly umět postarat o své mladší sourozence, vaří, uklízí a podobně.
- Dítě má více „pravomocí“ než naše děti. Například chodí spát až ve chvíli, kdy se cítí unaveno a ne když rodiče řeknou. V souvislosti s nízkou hodnotou budoucnosti dítě nikdy neslyší: „dáš si ten bonbon, AŽ SI zavážeš boty.“ Neumí odkládat požitek, a proto nemá ani návyky vhodné k úspěšnému studiu.

38 ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.

4.5 *Vzdělávání Romů*

Vzdělávání Romů je velice diskutované téma. Rozdělila jsem tuto podkapitolu na několik částí, kde se věnuji vždy té části, která se týká vzdělávání Romů:

4.5.1 Školský zákon ČR

Podle školského zákona 561 z roku 2004³⁹ má každý rovnocenný přístup ke vzdělání bez ohledu na národnost, barvu pleti, mateřský jazyk, pohlaví, etnickou příslušnost a další. Zároveň se mají zohledňovat vzdělávací potřeby jedince. Mezi cíle vzdělávání je i utvoření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého.⁴⁰

4.5.2 Rámcový vzdělávací program

V rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) je psáno, že největší a nejčastější překážkou sociálně vyloučených žáků je jazyková bariéra. Podle RVP ZV je třeba tyto žáky dostatečně vést k informacím o České republice, naší kultuře a hlavně je vést k pilnému studiu češtiny. Na druhé straně je ale nutné poskytnout jim i možnost vzdělávat se v jejich jazyce a poskytovat jim i informace o jejich vlastní kultuře a dát jim tak možnost vybrat si a získat vlastní identitu.

Škola by měla mít přehled o žácích všech minorit, které jsou zastoupeny, a pružně na situaci reagovat. Škola má být připravena vypracovat těmto žákům individuální vzdělávací plány. RVP předpokládá u sociálně vyloučených žáků:

- Individuální nebo skupinovou péči;
- přípravné třídy;
- pomoc asistenta pedagoga;
- méně žáků ve třídě;
- odpovídající metody a formy práce;
- specifické učební materiály;
- pravidelnou komunikaci a zpětnou vazbu a
- spolupráci s psychologem, speciálním pedagogem – etopedem, sociálním

39 Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10262 - 10324.

40 Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10262.

pracovníkem a dalšími podle potřeby.⁴¹

4.5.3 Inkluzivní vzdělávání

ČvT svým programem Podpora vzdělávání v rodinách působí také proti exkluzi ve vzdělávání. Tzn. podporuje inkluzivní vzdělávání. Poměrně mladý pojem, který ve stručnosti znamená základní vzdělávání všech dětí bez rozdílu rasy, inteligence, sociálního statusu a dalších. Z článku Jany Strakové⁴² vyplývá, že exkluzivní vzdělávání rozšiřuje rozdíly mezi absolventy. Na jedné straně jsou potom školy plné studentů, kteří mají kladný vztah ke studiu a ve škole se cítí dobře, na druhé straně jsou školy obývané studenty, kteří do školy chodí jen z povinnosti, jen protože to „rodiče chtějí.“ Jejich vztah ke škole je víceméně záporný a prostředí školy je tak nepřátelské.

Výzkumy prokázaly, že v zemích, kde je podporováno inkluzivní vzdělávání,⁴³ je obecný výsledek po ukončení studia lepší, než v zemích, kde se žáci rozdělují do různých škol již na základních školách, jako je tomu u nás.

4.5.4 Poradenský systém

V České republice funguje systém výchovného poradenství ve školách a školských zařízeních, jehož základy byly položeny ještě v meziválečné době. Z několika druhů zařízení výchovného poradenství jsou nejstarší pedagogicko-psychologické poradny (PPP - jedna z prvních vznikla v roce 1967 v Liberci), k nimž v devadesátých letech přibyla ještě speciálně pedagogická centra (SPC) a střediska výchovné péče (SVP). V systému výchovného poradenství působí ale také přímo výchovní poradci a metodici prevence na základních a středních školách a na několika desítkách škol v ČR také školní psychologové nebo školní speciální pedagogové.

Žáci s prospěchovými potížemi (často právě Romové v kombinaci s poruchami chování, se ztrátou motivace ke školnímu výkonu apod., jak se jimi v této práci zabývám) jsou tradičními klienty zejména pedagogicko-psychologických poraden. PPP mohou doporučit na základě odborných vyšetření určitou úpravu a podporu vyučování těchto dětí - od doporučení k individuálnímu přístupu v jednotlivých předmětech, přes individuální vzdělávací plán u dětí se závažným zdravotním postižením (včetně těžkých poruch učení)

41 Česká republika. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In *Sbírka zákonů*. 2007, částka 190, s. 1-124.

42 STRAKOVÁ, Jana. Dopad diferenciací vzdělávacích příležitostí v povinném vzdělávání na vývoj nerovností ve výsledcích žáků v ČR po roce 2000. *Pedagogika*. 2010, 1, s. 21 - 36.

43 STRAKOVÁ, Jana. Dopad diferenciací vzdělávacích příležitostí v povinném vzdělávání na vývoj nerovností ve výsledcích žáků v ČR po roce 2000. *Pedagogika*. 2010, 1, s. 21 - 36.

až k návrhu na zařazení do systému speciálních škol, zejména základních škol praktických - ZŠP (dříve zvláštních škol). K tomuto zařazení je ovšem třeba ve smyslu příslušných zákonů a vyhlášek (zejména tzv. školský zákon č. 561/2004 a navazující Vyhlášky č. 72 a Vyhl. č. 73)⁴⁴ tzv. informovaný souhlas rodičů nebo zákonných zástupců a také prokázání minimálně lehkého stupně mentální retardace (IQ pod 70 bodů). Zvláště poslední roky však přinesly řadu diskusí o tom, že zejména romské děti jsou zařazovány do ZŠP často v rozporu s těmito principy, bez prokázaného mentálního postižení. Vyvrcholením byla svého času žaloba několika romských rodin u Štrasburského soudu. Proti tomu existují argumenty odborníků z PPP, že přistupují ke všem dětem stejně a že důkladná kontrola vesměs takováto paušální pochybení neprokázala (- r. 2009 rozsáhlé šetření České školní inspekce odhalilo v celé ČR jen několik desítek nesprávně zařazených romských dětí, v celém Libereckém kraji ale ani jediné!) Tato složitá problematika (viz například diskuse v Učitelských novinách⁴⁵) přesahuje rámec mé práce, nicméně je zřejmé, že romské děti skutečně tvoří nepřiměřenou většinu žáků ZŠP a že mentální postižení může mít i své kořeny nebo akcenty v sociálním vyloučení. Každopádně problém nápadně častého zastoupení romských žáků v ZŠP by bylo třeba řešit zejména preventivně – právě prevencí sociálního vyloučení, konkrétní pedagogickou i materiální pomocí romským rodinám, větší podporou pedagogických a tzv. romských asistentů na školách, posílením poradenského systému i doučováním romských žáků, jak o tom svědčí i tato bakalářská práce.

4.5.5 (Romský) asistent pedagoga⁴⁶

Přibližně od roku 2006 vznikají ve větším množství tzv. přípravné třídy, ve kterých se mají děti ze sociálně slabých rodin – převážně Romové – připravovat na vyšší nároky školního zařízení. S přípravnými třídami pomáhají romští asistenti. Tito asistenti jsou ale i ve školách, kde přípravné třídy nejsou. Asistenti učitelů, kteří pomáhají romským dětem zvládat školu. Z vlastních zkušeností si ale myslím, že jedna z nejdůležitějších aktivit asistentů je komunikace s rodinami romských žáků. Rodina hovoří s „jedním ze svých“ a ne s někým cizím ze školy. Pro úplnost uvádím hlavní činnosti těchto asistentů:

- učí děti hygieně, sebeobsluze a úklidu

44 Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10262 - 10324.

45 ŠVANCAR, Radmil. Špatný klíč pro základní školy praktické. *Učitelské noviny*. 2010, 6, s. 10 - 11.

46 Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10267.

- dále komunikačním dovednostem
- pomáhá s přípravami na hodiny, doučuje
- komunikuje s rodiči a navštěvuje je
- zaručuje výchovný dozor, tvoří pomůcky a pomáhá při výzdobě školy
- individuálně pracuje s dětmi a má i další povinnosti, což záleží na škole a řediteli.⁴⁷

4.5.6 Specifické potřeby romských sociálně vyloučených žáků

Jde o komplikovanou teorii, kterou se pokusím stručně vysvětlit na dvou úrovních. Jedna úroveň je etnická příslušnost a rozdílnost mateřského jazyka, tedy romská stránka těchto žáků. A druhá úroveň jsou potřeby sociálně vyloučených žáků bez ohledu na národní příslušnost nebo etnicitu.

• **Specifické potřeby romských žáků**

Jak už bylo řečeno, hodně v této situaci pomáhají romští asistenti. Nicméně jsou zde specifické potřeby, které by měl znát každý pedagog, který se setkává s romskými žáky.

- Romské děti nemají v dětství mnoho příležitostí, jak se seznámit se spisovnou češtinou, proto se často neschopnost myšlení ve vyučovacím jazyce zaměňuje za nízký intelekt.⁴⁸
 - Opět z vlastní zkušenosti vím, že romské děti neslyší a nevnímají rozdíl mezi krátkými a dlouhými samohláskami.
- Tyto děti vyrůstají často jen mezi dalšími Romy a tak nemají možnost srovnání svého vzhledu s ostatními rasami. Když pak přijde v první třídě do školy a někdo ho nařkne, že je tmavý, nedokáže se s tím vyrovnat a často je to jeden z rozhodujících okamžiků v jeho životě.⁴⁹ Bylo by velice užitečné takovéto situaci zabránit, s dětmi nemůžeme být stále, ale dá se tomu předejít, například tím, že dostaneme tyto děti mezi další jiné rasy dřív, tak aby ve škole nebyli takovou situací tolik zaskočení.
- Romští rodiče chápají školu jako neužitečnou „bílou“ instituci a chovají k ní nedůvěru.⁵⁰ Proto je potřeba tuto nedůvěru oslabit nebo lépe prolomit. Zde jsou

47 BARTOŇOVÁ, Miroslava. Přístupy k počátečnímu vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním. *Speciální pedagogika*. 2008, 2, s. 101 - 120.

48 PRŮCHA, Jan, et al. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 459

49 PRŮCHA, Jan, et al. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2, s. 461

50 ŘÍČAN, Pavel. *S romy žít budeme - jde o to jak*. Praha : Portál, 1998. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.

opravdu užiteční romští asistenti.

- Ze zkušenosti vím, že romské děti neopouští své domovy přes noc téměř nikdy, na výše zmíněný pobytový tábor jelo deset dětí a většina z nich poprvé opouštěla rodiče na déle než 24 hodin. Školní výlety, které někdy trvají i tři dny, jsou pro Romy nepřírozené, rodina je stále pohromadě, a tak děti na tak dlouhý výlet nejezdí. Specifická potřeba z toho vyplývá celkem jasně, je nutné, aby o této zvyklosti věděl třídní učitel, užitečné, aby to věděli ostatní žáci.
- Samozřejmě zde platí stejné potřeby, jako u níže zmíněných sociálně vyloučených.

- ***Specifické potřeby sociálně vyloučených žáků***

Narozdíl od romských žáků, které není až tak obtížné rozeznat, jsou sociálně vyloučení velice těžko označitelní. Jednak ze strany žáků není o co stát, takže se ke svému statusu logicky nehlásí. Na druhé straně není nikdo ve škole, kdo by měl pravomoce určovat, kdo je sociálně slabý nebo vyloučený a kdo ne. Ani definice sociálně znevýhodněných není příliš určující:⁵¹

Za sociálně znevýhodněné jsou pokládáni žáci, kteří nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, a to hlavně v důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek svých rodin nebo jiných prostředí, v nichž žijí.

Sociálně znevýhodnění žáci mají nárok na vzdělávání, které odpovídá jejich potřebám a možnostem, na vytvoření potřebných podmínek, které takové vzdělávání umožní. Dále mají právo na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. Ředitel školy, ve které se nacházejí zmínění žáci, může zřídit funkci výše zmíněného asistenta pedagoga. Obce mohou zřizovat výše zmíněné přípravné třídy.

- Protože zdroje se o konkrétních potřebách sociálně vyloučených žáků nezmiňují, použiji svou praxi.
 - Mezi specifické potřeby těchto dětí patří častější přestávky, děti nejsou doma vedeny k vytrvalému učení a tak nějaký čas, trvá, než si na to ve škole zvyknou.
 - Další specifikum jsou domácí úkoly. Děti je samozřejmě potřebují, ale doma s nimi nikdo nepracuje, není tedy možné je za to postihovat špatnými známkami. Zde doporučuji zřídit například nějaké sdružení dobrovolníků, kteří budou do rodin docházet a doučovat zde – nejen děti. Není třeba docházet

51 PRŮCHA, Jan, et al. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2, s. 454

do rodiny po celou dobu povinné školní docházky. Program Podpora vzdělávání v rodinách je toho dobrým příkladem.

5 Evaluace

5.1 Úvod

Jak již bylo řečeno, rozhodla jsem se evaluovat program Podpora vzdělávání v rodinách. Nejprve jsem chtěla hodnotit program na celém území České republiky, po neúspěšném pokusu (problém popisuji dále) jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkum v Liberci. V dalších kapitolách přibližuji průběh svého kvantitativního výzkumu, uvádím kazuistiky z kvalitativního výzkumu, hodnotím svůj výzkum a navrhuji možnosti zlepšení situace jak pro program Podpora vzdělávání v rodinách a společnosti ČvT tak i školám.

Původní myšlenka byla, že výzkum pojmu celostátně. Na základě stanovených cílů a odborných publikací jsem sestavila dotazník pro dobrovolníky, kteří doučují. Dotazník byl rozeslán dobrovolníkům ve všech pobočkách ČvT, což čítá minimálně 120 lidí. Po vrácení vyplněných dotazníků jsem měla vyhodnotit data pro výzkumnou část bakalářské práce

Bohužel jsem se ale setkala s velkým nezájmem a po rozeslání 120 dotazníků se vrátilo jen 8 použitelných a 1 nepoužitelný. Což je návratnost necelých 7% a z takového počtu nelze získat reliabilní data.

Graf 1: Rozeslané dotazníky

Rozeslaný dotazník přikládám jako přílohu č.1

Po důkladném zvážení situace a možného vyústění jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkum na území Liberce.

5.2 *Kazuistiky*

Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo uskutečnit evaluaci v pravém slova smyslu, s pomocí liberecké pobočky ČvT jsem sestavila 6 kazuistik rodin, které jsou zařazeny v programu Podpora vzdělávání v rodinách a aktivně se s nimi pracuje.

Kazuistiky vznikly na základě rozhovorů s dobrovolníky, rodinami a třídními učiteli. Bohužel nejsou úplné, některé informace jsou nedostupné. Avšak pro účely mého výzkumu jsou informace dostačující.

5.3 rodina A d.d.

5.3.1 rodinná anamnéza

- Rodina žije v bytě 1+1 v panelovém domě, byt je uklizený, v původním stavu. Matka se o byt pečlivě stará.
- Chlapec má ještě staršího bratra a oba jsou vychováváni poměrně nedávno ovdovělou matkou, která je dlouhodobě nezaměstnaná. Když byl manžel ještě naživu, musela se o něj celý den pilně starat. V současnosti si pravidelně přivydělává.

5.3.2 Osobní anamnéza a postup doučování

Doučovaný chlapec chodí do 3. třídy základní školy. Dosud neopakoval žádnou třídu, nicméně jeho prospěch byl těsně před propadnutím. Je doučován jeden rok a půl. V tuto chvíli je tu druhý dobrovolník.

- Příprava dobrovolníka, průběh hodiny
 - připravuje se dopředu, reaguje na aktuální potřeby, vyvíjí své dovednosti
- Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - Dobrý vztah byl navázán okamžitě. Rodina důvěřuje ČvT, nemá potíže s důvěrou k dobrovolníkovi
- školní prospěch
 - Trvalo přibližně 5 měsíců, než se žák viditelně zlepšil.
- sociální dovednosti
 - Na sociálních dovednostech dobrovolník spíše nepracuje. S doučovaným hovoří jen o učitelích, spolužáky ani kamarády spolu neřeší.
- školní kolektiv
 - žák nosí méně poznámek, obecně je ve škole lépe přijímán
- Dobrovolník pracuje i s rodiči
 - rodiče jsou u celého průběhu doučování, ale neradí se spolu o prostředcích k donucení žáka ke každodenní přípravě

- samostatná příprava do školy
 - žák se připravuje sám, když se mu nechce, je podpořen matkou
- připravenost žáka na hodiny
 - žák už nepropadá, není trestán za zbytečné prohřešky a zlepšil se přístup i třídní učitelky.

5.3.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
 - souvislosti pouze tuší, nedokáže je správně pojmenovat.
- je v kontaktu s rodinou i školou?
 - S rodinou je v kontaktu během doučování.
 - Se školou je v kontaktu pouze přes malý sešit k tomu určený.

5.3.4 Komentář

Na této kazuisitice můžeme pozorovat hned několik jevů:

- Romové nejsou vždy sociálně vyloučení, protože nechtějí pracovat, často jde o vážnou rodinnou situaci.
- Dobrovolník se připravuje dopředu a reaguje na podněty od doučovaného, mají spolu dobrý přátelský vztah a doučovaný chlapec se během pěti měsíců ve škole zlepšil.
- Dobrovolník je v kontaktu se školou pouze přes sešit, ve kterém si s třídní učitelkou píše, co je třeba doučit a čemu se věnovali během doučování. To pomohlo zlepšit přístup učitelky, nicméně osobní setkání by této změny docílilo rychleji.

5.4 Rodina B m.b.

5.4.1 rodinná anamnéza

- Rodina žije v bytovém domě asi 20 minut od centra Liberce, v blízkosti je veškerá občanská vybavenost. Byt 2+kk je nový, ve velmi dobrém stavu.
- Chlapec zde žije společně s oběma rodiči a mladším bratrem v předškolním věku. Má ještě staršího již zletilého bratra, který žije sám.
- Matka je na mateřské dovolené, otec byl po dlouhé době propuštěn v období krize, nyní je velmi těžce nemocný a je často hospitalizován v nemocnici

5.4.2 Osobní anamnéza a postup doučování

Doučovaný chlapec je ve druhé třídě základní školy, ale opakoval 1. ročník. Byl doučován již od první třídy. Tedy je doučován už třetím rokem. Dobrovolníci se tu vystřídali tři.

- Příprava dobrovolníka a průběh hodiny
 - připravuje se dopředu, školních osnov se nedrží, doučuje látku, kterou si dítě mělo osvojit v mateřské škole, pro příklad: držení tužky, kreslení tvarů, zapamatování si nějaké básničky, apod.
- Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - s matkou se sblížili okamžitě, žák mu začal důvěřovat přibližně po třech doučovacích hodinách
- školní prospěch
 - zlepšil se během jednoho měsíce, je ve škole více chválen.
- Sociální dovednosti
 - dobrovolník se věnuje dovednostem, které by dítě jinak získalo v mateřské škole, ostatní v tuto chvíli nestíhá.
- žák a kolektiv
 - vychází se spolužáky výborně, jen třídní učitelka neopětuje jeho sympatie a chová se k němu stále chladně. Žák nemá žádné kázeňské potíže.
- Dobrovolník pracuje i s rodiči

- matka se občas na zeptá, dobrovolník doučuje matku látku, kterou nezná, pokud vidí někde problém, navrhne řešení a matka potom situaci řeší sami.
- Samostatná příprava do školy
 - pokud se chlapec nechce, je podpořen matkou, aby se připravoval. Je bezproblémový, není příliš obtížné ho přinutit ke studiu.
- ve škole je žák připravený

5.4.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
 - O této otázce dobrovolník zjevně přemýšlí, ale fakta nezná.
- je v kontaktu s rodinou i školou?
 - S matkou je v kontaktu pouze během doučování, nicméně s ní aktivně spolupracuje na progresivním zlepšování žáka, jak ve vzdělávání tak i v sociálních dovednostech.
 - S třídní učitelkou má velice záporný vztah, přestože matka má pocit, že učitelka si k doučovanému našla cestu a začala si všímat postupu, dobrovolník má za to, že je učitelka rasistka, že má pocit, že by doučovaný měl přejít na základní školu praktickou.
 - S učitelkou se dobrovolník setkal i osobně.
 - Třídní učitelka není ochotna vypracovat ani částečný individuální plán a ještě nepřijala fakt, že je dítě sociálně vyloučené.

5.4.4 Komentář

U této kazuistiky jsem si všimla těchto jevů:

- Opět stojí za zmínku, že se tato rodina nedostala do tíživé situace svou leností, ale kvůli hospodářské krizi, kterou trpí i většinová společnost a kvůli nemoci otce – živitele.
- Ve věku, kdy má být žák ve třetí třídě, je asi poslední příležitost k tomu, doučovat dítě základní dovednosti z mateřské školy. Žák byl doučován už poprvé v první třídě. Bohužel nemám informace od dobrovolníka, který tam pracoval, nicméně je vidět, že zanedbal předškolní přípravu a věnoval se zřejmě jen aktuálním potížím.

- Je zajímavé, že ke zlepšení u chlapce došlo už po jednom měsíci, od chvíle, kdy má nového doučujícího. Matka má, zdá se, dobrý vztah s třídní učitelkou a dobrovolník právě naopak, nicméně matka je zde přednější a na prospěchu žáka je to vidět.

5.5 Rodina C - první část rodiny

5.5.1 rodinná anamnéza

- Rodina žije nedaleko centra města; do školy to mají děti cca 5minut chůze. Žijí v bytovém domě v bytě o velikosti 2+1. Byt je celkem prostorný, útulný, čistý.
- Všechny děti žijí ve společné domácnosti s prarodiči; matka je ve vazbě, o otci nejsou zjištěny žádné bližší informace.
- Prarodiče, kteří se o děti starají, jsou již v důchodovém věku, přesto z finančních důvodů shánějí oba zaměstnání; občas se naskytne nějaká brigáda
- Dům by potřeboval rekonstrukci, jsou zde například velmi často plísně na zdivu, které se rodina snaží řešit neustálým větráním, což je vzhledem k tomu, že bydlí u silnice nebo v období zimy velmi problematické; i přes četná jednání a domluvy s majitelem se situace nemění.

5.5.2 Osobní anamnéza a postup doučování

Doučované děti jsou v 6. a 7. třídě základní školy, ani jedno z nich zatím nepropadlo. Jejich prospěch byl ale hodně podprůměrný, zlepšil se díky doučování. Dobrovolníky měli zatím dva.

- Příprava dobrovolníka, průběh hodiny
 - dobrovolník se připravuje dopředu, má velice dobře propracovaný plán na dobu doučování. Část hodiny plní domácí úkoly, pokud má dítě špatnou známku, procvičují na základě osnov látku na příští hodinu. Nějaký čas spolu čtou a hodina obvykle končí nějakou formou hry.
- Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - Ze strany dobrovolníka byl vztah kladný od prvního setkání, rodina mu začala důvěřovat během jednoho měsíce. V současné době si dostatečně důvěřují. S dětmi mají naprosto bezproblémový vztah.
- Školní prospěch
 - žáci se viditelně zlepšili v časovém úseku šesti měsíců.
- Sociální dovednosti

- Dobrovolník probírá sociální dovednosti, pokud narazí na nějaký problém, reaguje na danou situaci.
- Žák a kolektiv
 - žáci ve škole neměli a nemají kázeňské potíže, na školu si neztěžují.
- Dobrovolník pracuje i s rodiči
 - babička se občas zeptá na nějaký problém, nicméně nemá čas pracovat s každým dítětem zvlášť.
- Samostatná příprava do školy
 - žáci se připravují denně a nepotřebují k tomu pobízet
- ve škole jsou žáci připraveni akorát na hodiny

5.5.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
 - Tuší nějaké souvislosti, nicméně informace nemá.
- je v kontaktu s rodinou i školou?
 - S rodinou je v kontaktu během doučování
 - se školou je v kontaktu přes malý sešit, který k tomu slouží.

5.5.4 Komentář

- Evidentně jeden z případů, které známe z médií. Ale je zde třeba obdivovat prarodiče, kteří se o děti starají. Často v takovéto situaci jdou děti do dětských domovů.
- Přestože v rodině žijí čtyři děti školního věku, jsou tyto dvě děti velice dobře motivovány pro přípravu do školy. Mají skvělý vztah s doučujícím a vyhovuje jim průběh doučování. Pokud je potřeba, jsou připraveny i dopředu na hodiny, což není vždy dobré, zde to ale, jak se zdá, funguje dobře.

5.6 Rodina D - druhá část rodiny

5.6.1 rodinná anamnéza

- Jde o stejnou rodinu, jako v kazuistice rodiny C. Pro přehlednost uvádím jen hlavní data:
 - Rodina žije v celkem prostorném bytě nedaleko centra města.
 - Všechny děti žijí pohromadě, jsou vychovávány prarodiči.

5.6.2 Osobní anamnéza a postup doučování

Doučované děti jsou ve 3. a 4. třídě základní školy. V prvních ročnících měly průměrný prospěch, později se zhoršil. Doučovány jsou jeden rok a půl. Pracuje zde stále první dobrovolník.

- dobrovolník se připravuje dopředu, reaguje na aktuální potřeby, učí připravovanou látku
 - Dobrovolník se připravuje dopředu, reaguje na aktuální situaci.
- Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - Prarodiče jsou nekonfliktní, jsou rádi, že jim s dětmi někdo pomáhá, a proto je jejich vztah velice kladný. S dětmi má dobrovolník vztah přiměřený, důvěřují si a v rámci možností se mají rádi.
- školní prospěch
 - doučované děti se zlepšily v období jednoho měsíce, opravdu znatelné zlepšení se ale nedostavilo.
- Sociální dovednosti
 - Dobrovolník pracuje na sociálních dovednostech s dětmi, ale prarodiče nemají čas v práci pokračovat.
- žák a kolektiv
 - Děti nemají ve škole žádné potíže
- dobrovolník pracuje i s rodiči
 - Babička se s dobrovolníkem radí, ale nic nepodniká.
- samostatná příprava do školy

- děti se připravují téměř denně, pokud ne, nejsou k tomu pobízeny
- Ve škole jsou připravené přiměřeně péči prarodičů

5.6.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
- je v kontaktu s rodinou i školou?

5.6.4 Komentář

- Jak jsem napsala již předtím, je zde třeba obdivovat prarodiče, kteří se starají o čtyři vnoučata.
- Je podivuhodné, jak v jedné rodině mohou dva dobrovolníci pracovat tak odlišně . Na prospěchu dětí je to znát a je to škoda. Doučující těchto dětí by měl více spolupracovat s doučujícím starších dětí.
- Je škoda, že děti nemají plnohodnou rodinu se svými rodiči. Jsem přesvědčena, že kdyby žily s mladými lidmi, myslím tím rodiče, byly by jejich výsledky ve škole mnohem lepší.

5.7 Rodina E k.n.p.

5.7.1 rodinná anamnéza

- Doučované 2 děti žijí společně s dalšími 5 sourozenci a oběma rodiči
- rodina žije na periferii města, v blízkosti není žádná občanská vybavenost; autobus do města jezdí velmi zřídka;
- děti do školy dojíždí, cesta trvá více než půl hodiny.
- matka je na mateřské dovolené; otec je z vážných zdravotních důvodů jen velmi těžko zaměstnatelný, snaží se přivydělávat na brigádách
- rodina žije v bytě 2+1 o velké rozloze a s velmi vysokým nájemným, po mnohočetných pokusech sehnat větší byt nebo lepší bydlení snažení vzdala
- bytový dům i jednotka, ve které bydlí, je ve velmi špatném stavu, rekonstrukce je nezbytná
 - majitel domu slibuje dlouhodobě např. opravu oken, elektroinstalací apod., ale k žádné ani sebemenší opravě zatím nikdy nedošlo

5.7.2 Osobní anamnéza a postup doučování

Doučované děti jsou na prvním stupni základní školy

- Příprava dobrovolníka a průběh hodiny
 - Dobrovolnice se připravuje dopředu, ale reaguje spíše na danou situaci. Osnov školy se nedrží vůbec, doučuje žáka první třídy a snaží se dohnat dovednosti z mateřské školy.
- Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - po několika týdnech se děti přestaly stydět, ale nedůvěřují dodnes.
- Školní prospěch
 - Dobrovolník nevidí žádné zlepšení ve škole.
 - Matka vidí zlepšení u děvčete, to je chváleno i učitelkou. Chlapec musel i přes doučování opakovat první třídu, vše je u něj velmi nejasné.
- Sociální dovednosti

- na sociálních dovednostech pracuje částečně, u chlapce převážně dohání mateřskou školu.
- žák a kolektiv
 - Děvče je ve škole spokojené, těší se tam a baví ji učení. S kolektivem nemá potíže.
 - Chlapec si zvyká.
- dobrovolník pracuje i s rodiči
 - během doučování se matka stará o další děti, aby nerušily doučované, na hovor s dobrovolníkem nezbývá příliš času.
- samostatná příprava do školy
 - děti se snaží připravovat každý den, když jsem jim ale nechce, nejsou nikým pobízeny a neučí se.
- ve škole je dívka připravená přiměřeně, chlapec nikoli.

5.7.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
 - vůbec o tom nepřemýšlí, nemá žádné znalosti.
- je v kontaktu s rodinou i školou?
 - Je v kontaktu s rodinou během vyučování, více méně pouze s doučovaným
 - Se školou je sporadicky v kontaktu pomocí malé sešitu, který je k tomu určen

5.7.4 Komentář

Jevy, které stojí za poznámku:

- Rodina je v této situaci z mnoha důvodů, vážná nemoc otce, mnoho dětí a předražený byt, který je sice celkem prostorný, nicméně tolika lidem rozhodně nevyhovuje a nedaří se nalézt vhodnější byt.
- Matka na děti nemá evidentně dostatek času, neučí je základním zvyklostem i přes práci dobrovolníka. I když je doma při doučování, nijak se ho neúčastní. Doučované děvče má dost energie na to, aby se učilo a snažilo. Chlapec má sklony

k lenosti a nikdo se nesnaží mu pomoci – kromě dobrovolníka, což je nedostačující.

- Dobrý vztah s dobrovolníkem tu sice hraje roli u děvčete, což je logické, ale u chlapce to nijak nepomáhá, chlapec potřebuje více pobízet a na to rodiče nemají čas.

5.8 Rodina F akv

5.8.1 rodinná anamnéza

- Rodina žije v bytě velikosti 2+1, zejména matka jej udržuje v čistotě
 - Bytový dům, ve kterém rodina žije, je starý, rekonstrukce některých jeho částí je nezbytná; majitel domu i přes velmi vysoké částky, které jsou mu hrazeny za nájemné žádné opravy nerealizuje a nikdy nerealizoval
- Chlapci žijí společně s oběma rodiči a dalšími třemi nezletilými sourozenci, z toho dva jsou v předškolním věku a jeden v 1.třídě ZŠ
- Matka je v současnosti na mateřské dovolené; otec často pracoval na brigádách, nyní se mu podařilo sehnat práci na hlavní pracovní poměr

5.8.2 Osobní anamnéza a postup doučování

- Chlapci jsou ve 2. a 4. třídě základní školy
 - Příprava dobrovolníka a průběh hodiny
 - Dobrovolník si dopředu připravuje látku, ve které jsou chlapci horší. Doučování probíhá hlavně hrou, do které je zapojena celá rodina. Poučné pexeso apod. Po hře následuje dohánění látky, ze které měli chlapci špatné známky.
 - Vztahy mezi dobrovolníkem a rodinou
 - Vztah mají dobrý, celá rodina má dobrovolníka v oblibě. Matce to trvalo asi půl roku, děti si dobrovolníka oblíbily ihned.
 - Školní prospěch
 - Jeden chlapec – obecně snaživější – se zlepšil výrazně. Druhý by podle matky mohl taky, ale nesnaží se. K mírnému zlepšení u obou došlo během 4 měsíců
 - Sociální dovednosti
 - Dobrovolník s rodinou pracuje důkladně. Matka se v tomto ohledu hodně zlepšila.
 - žák a kolektiv

- Oba chlapci nemají v kolektivu potíže.
- dobrovolník pracuje i s rodiči
 - Matka sedí u doučování a učí se také. Dobrovolník se s ní snaží hodně pracovat, je na ní vidět snaha.
- samostatná příprava do školy
 - Jeden z doučovaných nemá žádné problémy s každodenní přípravou do školy. Druhý je nucen matkou.
- Ve škole je snaživější žák vždy připraven, lenivější je také připraven, ale nemá zájem o probíranou látku

5.8.3 Dobrovolník

- Kulturní rozdíly, souvislosti s neznalostí jazyka
 - Lehce o tom přemýšlí, uvědomuje si, že to slyšela na setkání dobrovolníků, ale fakta nezná.
- je v kontaktu s rodinou i školou?
 - S rodinou je v kontaktu během doučování – důkladně.
 - Se školou přes sešit k tomu určený.

5.8.4 Komentář

- Je příjemné vidět rodinu, která se snaží tak, jako se snaží tato. Jako bývalý dobrovolník v tom vidím snahu sociálního pracovníka i dobrovolníků.
- Opět je zde jasně vidět, že to, jak děti prospívají ve škole, záleží z ohromné části na nich samotných. Jeden chlapec je ve škole velice úspěšný a doma se rád učí. Druhý chlapec se nesnaží ani doma ani ve škole.
- Naštěstí je zde pečlivá a starostlivá matka, která se snaží všem svým dětem ve školním věku maximálně věnovat. Jak je to s mladšími dětmi, to je otázka pro výzkum za několik let, zda budou v péči dobrovolníků, nebo to bude rodina zvládat sama.

5.9 Výsledky evaluace

Přestože je velice těžké zobecňovat výsledky kvalitativního výzkumu a že správná evaluace vypadá jinak, několik poznatků je přece jen viditelných:

- Je velice důležité, aby měly děti dobrý vztah se svým doučujícím. Jsou potom více motivovány a samy se snaží učit, i když u nich dobrovolník nesedí.
- Další důležitou podmínkou pro úspěšné zlepšení prospěchu dětí je, aby rodiče nebo poručníci dětí spolupracovali s dobrovolníkem.
- Vztah dobrovolníka s třídní učitelkou se zdá být naprosto nepodstatným, důležitý je vztah mezi rodiči a školou.
- Vztahy dětí ve škole jsou většinou v pořádku, nicméně se lepší se zlepšujícím se prospěchem.
- Dvě hodiny doučování týdně jsou dostačující.

5.10 Návrhy na zlepšení

5.10.1 Návrhy pro program Podpora vzdělávání v rodinách

- Asi nejdůležitější doporučení se týká spolupráce s rodiči. Doporučuji proto koordinátorům a dobrovolníkům, aby více pracovali s rodiči. Dvě hodiny doučování jsou dlouhá doba, posledních 30 minut může být věnováno práci s rodiči. Ať už doporučením ohledně práce dětí, nebo doučování rodičů, aby mohli kontrolovat správnost úkolů svých dětí. Děti se mezitím můžou věnovat třeba čtení, nebo procvičování jiné dovednosti.
- Pokud dobrovolník není spokojený v rodině, nebo rodina není spokojena s dobrovolníkem, koordinátor by neměl dlouho váhat s výměnou dobrovolníků. Rodina B je toho dobrým příkladem. Kdyby do rodiny docházel ten pravý dobrovolník, jsem přesvědčena, že chlapec v první třídě propadnout nemusel. Na druhou stranu, není dobré střídat v rodinách mnoho dobrovolníků, protože u každého chvíli trvá, než se s rodinou seznámí a na druhém konci trvá nějakou dobu, než koordinátor najde jiného dobrovolníka, výsledek je spíše záporný než pozitivní.
- V rodinách, kde je mnoho dětí a dobrovolníci doučují dvě děti, se často ukazuje, že

jedno dítě pracuje více a jedno méně. Je logické, že není dostatek dobrovolníků a v rodině by se 4 lidé asi střídat nemohli, ale tyto děti potřebují více času. Zvážila bych, zda by dobrovolník mohl zůstat v rodině např. tři hodiny místo dvou.

5.10.2 Návrhy pro rodiny

- Přestože je to těžko řešitelné a opakující se, doporučuji rodinám, aby předcházely sociálnímu vyloučení, tíživé finanční situaci a dalším úskalím tohoto stylu života.
- Rodiče by se měli věnovat svým dětem bez ohledu na to, kolik dětí mají. Doporučuji organizovat svůj čas tak, aby se na každé dítě dostala aspoň hodina času, strávená s matkou či otcem denně. Samozřejmě například v případě, kde žije matka sama s pěti dětmi, nemůže všem dát výhradní hodinu času. V takovémto případě může ale věnovat čas dětem třeba po dvojicích. Může to znít komicky, nicméně jsem přesvědčena o tom, že by se výsledky dostavily velice rychle.
- Pokud by si alespoň jeden rodič sedl se všemi dětmi ve školním věku ke stolu a seděl s nimi, dokud si nenapiší úkoly, efekt by se dostavil taktéž.
- Je třeba uvědomit si, jak důležité je dnes vzdělání a udělat pro vzdělání svých dětí vše. Po absolvování základní školy praktické se sice děti můžou hlásit kamkoli, ale po 7 až 9 letech pohodičky v bezpečném prostředí se dětem na běžné střední školy nechce a také se potom velice těžko přizpůsobují rychlosti učení. Proto je důležité, aby děti do základní školy praktické vůbec nepřestoupily.

5.10.3 Návrhy pro školy (učitele)

- Asi nejdůležitějším doporučením je, aby učitelé překonali své předsudky a uznali, že sociální vyloučení je znevýhodnění jako každé jiné, při učení možná to nejhorší.
- Důležité je také je, aby učitelé úzce spolupracovali s rodiči vyloučených dětí. Rodiče potřebují zpětnou vazbu ke své práci s dětmi na školních dovednostech.
- Sociálně vyloučené děti potřebují zvláštní zacházení, ať se to učitelům líbí nebo ne. Nejvhodnější je individuální vzdělávací plán. Přestože společnost ČvT nemá žádné pravomoci v této oblasti, ve chvíli, kdy učitelům doporučuje individuální plán, je to skutečně na místě. ČvT se nezastává líných dětí, které se nechtějí učit, zastává se dětí, které se neumí učit a potřebují čas a péči, aby se to naučily.

6 Závěr

Cílem mé práce bylo evaluovat včelávací program společnosti Člověk v tísni, o.p.s. s názvem Podpora vzdělávání v rodinách na celostátní i lokální úrovni a navrhnout možná řešení.

Celostátní úroveň jsem měla v plánu evaluovat přes všechny aktivní dobrovolníky. S pomocí liberecké pobočky jsem rozeslala dotazníky do všech ostatních poboček, ale vrátilo se mi pouze osm dotazníků. Nebyla žádná jiná možnost, jak objektivně hodnotit. Bohužel se mi tedy z uvedených důvodů nepodařilo evaluovat program na celostátní úrovni, což mě velice mrzí a pokud budu pokračovat ve studiu, který mi umožní tento výzkum dokončit, udělám pro to maximum.

Lokální úroveň, tedy rodiny doučované dobrovolníky spadající pod libereckou pobočku společnosti ČvT, se mi podařilo evaluovat pomocí kvalitativního výzkumu. S pomocí liberecké pobočky – obzvláště Moniky Schweidlerové – jsem sestavila kazuistiku 10 doučovaných dětí. Věnovala jsem se sice Liberci, ale myslím si, že výsledky se dají i přesto zobecnit.

Z teoretické části vyplynulo několik stále nedořešených problémů. Například umístování romských dětí do základních škol praktických častěji než ostatních dětí. Dále absence jakékoli snahy pedagogů o indikaci sociálně vyloučených dětí a správného zacházení s nimi. S tím souvisí i současná praxe zacházení s postiženými. Chlapec na vozíčku je jasně rozeznatelný, díky tomu má veškeré výhody, které si zaslouží. Sociálně vyloučený chlapec možná více zlobí a má špatné známky, žádné politováníhodné postižení u něj není vidět, a tím pádem je velice těžké sociálně vyloučeného chlapce rozpoznat od ostatních dětí, ale i přistupovat k němu bez předudků a poskytovat mu péči a podporu. Chlapec tak nemá žádné kompenzace svého stavu, na které má podle zákona právo - až do chvíle, kdy o něj začne pečovat jedna z neziskových organizací, jako je Člověk v tísni.

Praktická část mé práce přináší výsledky mého kvalitativního šetření a hlavně návrhy na zlepšení situace, které situuji do tří skupin: návrhy pro program Podpora vzdělávání v rodinách, návrhy pro zúčastněné rodiny a návrhy pro učitele doučovaných dětí.

Jsem si vědoma, že jsem nesplnila část svých původních cílů, nicméně si myslím, že mi nemožnost uskutečnit kvantitativní výzkum poskytla prostor pro jiné informace. Mohla jsem se více věnovat ostatním programům společnosti ČvT a hlavně dobrovolnictví jako takovému a dostat se tak do hloubky problému. Bakalářská práce přináší dobrý obecný

přehled o situaci v České republice v dané oblasti, a zároveň umožňuje hlubší konkrétní vhled do problémů sledovaných rodin.

Ve své práci jsem si stanovila ještě jeden, osobní, cíl. Není mnoho lidí, kteří se věnují dobrovolnické činnosti, a myslím si, že je velice důležité podělit se o zkušenosti, které jsem během své činnosti nabyla. Přestože se teď opakují, pokládám za nutné sdělit, že dokud si člověk dobrovolnictví nevyzkouší, netuší, proč lidé takto pomáhají. Je třeba sdílet své zkušenosti s mnoha lidmi, aby se do podvědomí celé společnosti dostalo, že dobrovolnická činnost přináší dobré hlavně dobrovolníkům.

Ráda bych, aby má práce přinesla užitek nejen programu Podpora vzdělávání v rodinách a sociálně vyloučeným rodinám, ale i lidem, kteří váhají, zda zkusit dobrovolnickou práci či nikoli a pomohla jim se rozhodnout. Rozhodnout se pro dobrovolnictví. Přinese to dobrý účinek pro všechny zúčastněné.

7 Zdroje

7.1 Citované zdroje

1. BARTOŇOVÁ, Miroslava. Přístupy k počátečnímu vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním. *Speciální pedagogika*. 2008, 2, s. 101 – 120.
2. BOTLÍK, Oldřich; SOUČEK, David. *Kalibro* [online]. 2004 [cit. 2010-11-15]. Dostupné z WWW: <www.kalibro.cz>.
3. BROŽ, Miroslav, et al. *Kdo drží černého Petra?*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2007. 96 s. Dostupné z WWW: <www.epolis.cz>. ISBN :978-80-86961-27-9.
4. Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10262 - 10324.
5. Česká republika. Zákon o sociálních službách. In *Sbírka zákonů*. 2006, částka 37, s. 1-44.
6. Česká republika. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In *Sbírka zákonů*. 2007, částka 190, s. 1-124.
7. Člověk v tísni, o.p.s. *Rozvojovka* [online]. 2007 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.rozvojovka.cz>.
8. Člověk v tísni, o.p.s. *Krok za krokem k inkluzi*. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2010. 97 s. ISBN 978-80-87456-00-2.
9. Člověk v tísni, o.p.s. *Člověk v tísni* [online]. 2006 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.clovekvtisni.cz>.
10. Člověk v tísni, o.p.s. *Programy sociální integrace* [online]. 2010 [cit. 2010-11-09]. Dostupné z WWW: <www.integracniprogramy.cz>.
11. Člověk v tísni, o.p.s. *Příběhy bezpráví - Holocaust* [online]. Praha : Člověk v tísni, o.p.s., 2010 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.jedensvetnaskolach.cz>. ISBN :978-80-87456-03-3.
12. Člověk v tísni, o.p.s. *Varianty* [online]. 2008 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.varianty.cz>.
13. Evaluate. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) :

- Wikipedia Foundation, 10. 9. 2007, last modified on 10. 5. 2010 [cit. 2010-11-15].
Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Evaluace>>.
14. KALISTOVÁ, Kateřina. *Oranžová kniha ČSSD* [online]. Praha : ČSSD, 2009 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <www.cssd.cz>.
 15. *International Organization for Migration : the migration agency* [online]. 2006 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <www.iom.int>.
 16. People in need. *Transformation : The Czech Experience* [online]. 1st edition. Prague : People in need, 2006 [cit. 2010-11-12]. Dostupné z WWW: <<http://clovekvtsni.cz/download/pdf/69.pdf>>. ISBN 80-86961-12-5.
 17. POHANKA, Vít; VETEŠKOVÁ, Michaela; JANOUSH, Vilém . Xenofobie v Česku sílí, Romové opět míří do Kanady. *Radiožurnál* [online]. 12. června 2009, 92, [cit. 2010-11-13]. Dostupný z WWW: <www.rozhlas.cz/radiozurnal>.
 18. PRŮCHA, Jan . *Multikulturní výchova : Příručka (ne)jen pro učitele*. Praha : Triton, 2006. 265 s. ISBN 80-7254-866-2.
 19. ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha : Portál, 1998. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.
 20. STRAKOVÁ, Jana. Dopad diferenciací vzdělávacích příležitostí v povinném vzdělávání na vývoj nerovností ve výsledcích žáků v ČR po roce 2000. *Pedagogika*. 2010, 1, s. 21 - 36.
 21. ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001. 189 s. ISBN 80-7178-648-9.
 22. ŠVANCAR, Radmil. Špatný klíč pro základní školy praktické. *Učitelské noviny*. 2010, 6, s. 10 - 11.

7.2 Další zdroje

1. CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

8 Příloha – dotazník pro dobrovolníky

Ahoj dobrovolnice nebo dobrovolníku. Jmenuji se **Veronika Mašková** a píšu bakalářskou práci na téma **Hodnocení vzdělávacího programu** společnosti **Člověk v tísni**. Abych mohla pokračovat dál, potřebuji, abys mi odpověděla/odpověděl na pár otázek. Zatuční nebo zabarví odpověď, která se Ti nejvíc hodí, někdy je i víc možností. Dotazník je anonymní, údaje a data poslouží jak mé práci, tak zejména zkvalitnění vzdělávacího programu do budoucna. Děkuji za vyplnění a odeslání na mou adresu: veronika.maskova@gmail.com

1. Nejprve několik osobních údajů:

Jsi žena/muž

je ti let

studuješ SŠ – VŠ rokem, typ školy:

nebo jsi zaměstnána/zaměstnán jako -

a máš ukončené vzdělání -

2. U Člověka v tísni pracuješ:

a) z vlastního zájmu pomáhat lidem/dětem

b) kvůli praxi

c) protože:

3. Jak dlouho asi doučuješ?

4. Kolik jsi zatím doučovala/doučoval děti?

5. Máš dojem, že vystačíš se svým dosavadním vzděláním?

a) ano, zvládám to

b) ano, ale snažím se sama/sám vzdělávat se v pedagogice, literatuře apod.

c) ne, mám pocit, že v doučování dost tápu

6. Změnil se nějak přístup dětí k Tobě během doby, co jsi u nich doučovala/doučoval (označ, co převládá)?

a) Ano, později byly přívětivější

b) ano, časem se na mě začaly těšit

c) ano, časem byly nepříjemnější a nepříjemnější

d) ne, chovaly se po celou dobu stejně

7. Podle Tvého subjektivního názoru, dítěti/dětem, kterým pomáháš, nejde škola, protože (označ i více možností):

a) má sníženou inteligenci

b) má poruchu učení

c) je ze zanedbané z rodiny

d) nemá dobrou učitelku/učitele

e) zvyklo si na špatné známky a nic nedělá

f) je z jiného etnika (je to)

g) je to tím, že

8. Po jaké době obvykle shledáváš u doučovaného pokroky?

- a) 1-3 měsíce
- b) 3-6 měsíců
- c) 6- 10 měsíců
- d) nikdy

9. V jakých oblastech vidíš pokroky?

	Žádné zlepšení	Malé zlepšení	Průměrné zlepšení	Větší zlepšení	Překvapující zlepšení
školní prospěch					
ochota se učit (morálka)					
ochota spolupráce					
tolerance					
porozumění češtině					
přizpůsobivost					

10. Jaké máš zkušenosti s rodiči doučovaných dětí?

11. Jakou známku bys přidělil/a programu doučování v Člověku v tísní?:

12. A samotné organizaci Člověk v tísní?

13. A sám/sama sobě coby dobrovolník?

14. Můžeš případně sem připsat své nějaké další postřehy, doporučení, zkušenosti:

Děkuji Ti za upřímné vyplnění. Pokud bys měl/a zájem dozvědět se souhrnné výsledky tohoto celostátního průzkumu (ale asi až za rok), uveď zde svou mailovou adresu: